

FRI-1.313-1-PP-08

FORMATION OF SOCIAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE IN THE STUDENTS OF THE PEDAGOGICAL SPECIALTIES AS A COMPONENT OF THE TEACHER'S PROFESSIONAL COMPETENCE ¹³

Assoc. Prof. Valentina Vasileva, PhD

Department of Pedagogy,

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: 082-888 268

E-mail: vvasileva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The report examines the problem of forming the socio-pedagogical competence of students-future teachers, whose development is dictated by the modern dynamics of society, is a necessary condition for the teacher's professional activity.*

One of the most important components of the professional competence of future teachers is socio-pedagogical competence, which determines the effectiveness of the joint activity of subjects in the educational process, the development of the personality of students, the socialization of the individual and the achievement of the goals of socio-pedagogical interaction. Pedagogical practice embedded in the curricula is essential for the formation of the socio-pedagogical competences of future teachers.

***Key words:** socio-pedagogical competence, students, pedagogical practice, professional and personal qualities*

ВЪВЕДЕНИЕ

От дидактична гледна точка педагогическата наука и практика в днешно време решават проблемите за подобряване на методите и формите на университетско обучение, разработване на педагогически технологии, насочени към прилагане на компетентностен подход към ученето. В контекста на тази парадигма се разкриват приоритетите на развитието на творческата личност на бъдещия учител, способен на самореализация, самоизява и саморазвитие; както и общата насоченост на системата на висшето образование към цялостното развитие на личността на студента – бъдещ учител.

Теоретичната основи на разглежданата проблематика и заложена в трудовете на Ананиев, Леонтиев, Рубинщайн, Зимная, Слостенин, Ст. Жекова, П.Петров, Пл. Радев и др.

Повишаването на професионалната компетентност на бъдещия учител се осъществява чрез обучение, който отговаря на нуждите на съвременното общество, както и чрез формирането на професионални качества и личностни черти на бъдещия специалист.

Социално-педагогическата компетентност, чието развитие е продиктувано от съвременната динамика на обществото, е необходимо условие за професионалната дейност на учителя.

Един от най-важните компоненти на професионалната компетентност на бъдещите учители е социално-педагогическата компетентност, която определя ефективността на съвместната дейност на субектите в образователния процес, развитието на личността на учениците, социализацията на индивида и постигане на целите на социално-педагогическото взаимодействие.

---

¹³ Докладът е представен на конференция на Русенския университет на 25 октомври 2024 г. в секция „Педагогика и психология“ с оригинално заглавие на български език: ФОРМИРАНЕ НА СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКА КОМПЕТЕНТНОСТ У СТУДЕНТИТЕ ОТ ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛНОСТИ КАТО КОМПОНЕНТ НА ПРОФЕСИОНАЛНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА УЧИТЕЛЯ. Докладът отразява резултати от работата по проект № 24-ФПНО-01 „Разработване и изследване на ресурси за повишаване на функционалната грамотност и социалната компетентност на учащите се в областта на предучилищното, училищното образование и социално-педагогическата сфера“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ на Русенския университет.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Професионалната компетентност на учителя включва система от теоретични знания, умения и компетенции и начини за прилагането им в конкретни педагогически ситуации, ценностни ориентации на учителя, както и интегративни показатели на неговата култура (реч, стил на общуване, отношение към себе си и неговите дейности, към знания в свързани области и т.н.).

Под професионална компетентност се разбира набор от професионални и личностни качества, необходими за успешна преподавателска дейност. Учителят трябва да притежава високо ниво на педагогическо общуване, за да постига постоянно високи резултати в процеса на преподаване и при организиране и осъществяване на образователно-възпитателния процес.

В съответствие с дефиницията на понятието „професионална компетентност“ се предполага да се оцени нивото на професионална компетентност на преподавателския състав, като се използват три критерия:

- Владее на съвременни педагогически технологии и тяхното приложение в професионалната дейност.
- Готовност за решаване на проблеми в различни педагогически ситуации.
- Способността да контролира дейността си в съответствие с приетите правила и държавни образователни стандарти.

Професионалната компетентност на учителя е интегративна система от професионално значими личностни качества, придобити от учител както в процеса на общо и специално образование, така и въз основа на практически опит, осигуряващ високо ниво на професионална педагогическа дейност. Под високо ниво на професионална педагогическа дейност се разбира нейната ефективност, съответстваща на нивото на съвременната наука и съвременните изисквания (Анатольевна, 2011).

Кузмина разглежда професионалната компетентност като осъзнатост на учителя като свойство на неговата личност, което му позволява продуктивно да решава образователни проблеми, насочени от своя страна към формиране на личността на друг човек (Кузмина, 1990).

Според Колесникова педагогическата компетентност е неразделна професионална и личностна характеристика на педагога, която определя готовността и способността му да изпълнява педагогически функции в съответствие с приетите в обществото в конкретен исторически момент норми, стандарти и изисквания (Колесникова, 2005).

Томова определя социалната компетентност като съвкупност от знания, умения и отношения за адекватно и навременно „разчитане“ на вариативни социални ситуации, приемливи действия и реакция, както и за своевременна и акуратна преценка на потребностите, интересите, мотивите, поведението и емоциите на останалите и умения за проява на емпатия, солидарност и сътрудничество (Томова, 2022:88).

Мудрик (2018:251) дава следното определение за социално-педагогическата компетентност „е сложно многофакторно личностно новообразование, развиващо се в процеса на професионализация, осигуряващо професионално-личностно развитие и саморазвитие на специалиста, формиране на ценностно-смыслова ориентация, субектна позиция, опит в професионално ориентирани дейности, основани на хуманистични принципи и субект-субектно взаимодействие; мотивационно- ценностно отношение към професионалната дейност, нейното творческо преобразование, както и развитие на професионално значими качества като емпатия, гъвкавост, толерантност, готовност за диалог и сътрудничество“.

Социално-педагогическата компетентност може да се разглежда като интегрална професионално-личностна характеристика на учителя, отразяваща готовността му да изпълнява социално-педагогически функции, насочени към разкриване на личностните възможности на всяко дете; ефективно и адекватно да решава проблемни ситуации, да взема

решения и да носи отговорност за последствията от тях; способност за използване ресурси на социокултурната среда и личностните ресурси на всяко дете (Чагина, 2008: 10).

Според Боритко педагогическата компетентност на учителя включва способността му ефективно да прилага система от социално одобрени ценностни системи в образователната практика и да постига най-добри педагогически резултати чрез професионално и личностно си саморазвитие. Тя има когнитивни, емоционални и волеви компоненти и най-важното, което я характеризира е способността на субекта да реализира в дейността си своите ценностни нагласи. (Боритко,2007).

Б.Здравкова разглежда професионалната компетентност в контекста на социално-педагогическата дейност като реализация на сложен комплекс от теоретични знания, практически умения и индивидуални качества и нагласи на личността (Здравкова, 2014:41-47).

Барболин, Куликова и Тирина (2022) представят следния Модел на социално-педагогическата компетентност на бъдещия педагог (Таблица 1):

Таблица 1 Модел на социално-педагогическата компетентност на бъдещия учител

Структура на педагогическо взаимодействие (етап)	Структура и съдържание на социално-педагогическата компетентност (индикатори)			
	Компонент знания	Практически компонент	Ценностен компонент	Поведенчески компонент
	Притежава	Умее да:	Ориентиран към:	Прилага :
<i>Мотивационно ориентиран</i> (планиране, развитие, поставяне на цели)	Знания за методите на планиране, целеполагане и организация на взаимодействието	-планира; -определя цели на взаимодействие в зависимост от съдържанието на педагогическата комуникативна ситуация	-постигане на ефективност на взаимодействието ; -заемане на позиция на партньор, ментор, експерт; -потребностите на учениците.	-различни способности за планиране и целеполагане в дейностите; -анализ на потребностите на учениците
<i>Технологичен</i> (избор на методи и средства, технологии за взаимодействие)	- знания за видовете, формите, методите на ефективно взаимодействие; -знания за структурата, етапите на взаимодействие	търсене на необходимите източници на информация, средства, методи и форми на взаимодействие; -модифициране на получената информация, за да отговаря на целите на конкретна ситуация на взаимодействие; -прилагане на съвременни технологии в практиката с цел подобряване на	-обективност на избора; -отчитане на психологическите и възрастови особености на учениците; -адекватност на избора на средства, методи, форми и технологии на взаимодействие; -ефективност на взаимодействието	-адаптира информацията към конкретни видове, методи, форми на взаимодействие с фокус върху резултата от взаимодействието ; -съвременни методи и форми на взаимодействие

		качеството и ефективността на взаимодействието (повишаване на мотивацията)		
<i>Организационен (непосредствена дейност)</i>	Знания за начини, средства, техники и технологии за установяване на контакт, развитие на взаимоотношения, организиране на продуктивно и конструктивно взаимодействие.	Намира адекватни методи и средства за взаимодействие	-продуктивност на взаимодействието; -реализиране на стила на експерт, наставник, асистент; -взаимно уважение; -професионална позиция; -емпатия; -потребностите на ученика; -гъвкавост	-адекватни методи, средства и технологии на взаимодействие в зависимост от педагогическата ситуация; -обективна обратна връзка
<i>Контролно-оценъчен (оценка на резултатите, проектиране на обучението, самоанализ)</i>	-познава своите силни страни и области на растеж във взаимодействието; -познава начини и методи за настройка; -познава технологията за разработване на индивидуален план за развитие (собствен и на партньора)	-Оценява реакциите на учениците; -своевременно коригира линията на взаимодействие; -разработва индивидуален план за развитие; оценява качеството и продуктивността на взаимодействието	-обективност и адекватност на оценката и самооценката; -конструктивност; -взаимно уважение; -развитие на личността на партньора и саморазвитие	-оценка на качеството и продуктивността на взаимодействието; -оценка на качеството на обратната връзка; -проектира по-нататъшно взаимодействие и личностно развитие на учениците; -рефлексия и самооценка; -коригиране на линията на взаимодействие, като се вземат предвид идентифицираните силни страни и области на растеж

В България съществено внимание се отделя на постигането на високо равнище на образование, и в тази връзка приоритет са подготвеността на педагогическите кадри, тяхното обучение и квалификация. Инвестициите в развитието и квалификацията на педагогическите специалисти са приоритет в системата на образованието. Целта е не само повишаване

статуса на учителската професия в средносрочен и дългосрочен план, но и осигуряването на системата с подготвени и мотивирани преподаватели¹⁴.

За постигане на качествено образование от значение са нормативните документи, регулиращи процесите в образователната система, както и европейските, национални и регионални програми за осигуряване на образователните и квалификационните дейности на педагогическите кадри. През 2006 г. Европейският парламент и Съветът на Европейския съюз приеха Препоръка относно ключовите компетентности за учене през целия живот. Ключов момент в препоръката е насоката към държавите-членки „да развият предоставянето на ключови компетентности за всички като част от своите стратегии за учене през целия живот, включително стратегиите за постигане на всеобща грамотност, и да използват документа „Ключови компетентности за учене през целия живот — Европейска референтна рамка“. От приемането си досега тази препоръка бе основен референтен документ за развитието на ориентирано към компетентности образование, обучение и учене¹⁵.

Политиките на национално ниво са съобразени с актуалните тенденции в съвременното образование, които предполагат не само директен трансфер на знания от учителите към учениците, но и изграждане на умения за самостоятелно и критично мислене, за работа в екип и личностно развитие. Освен за висококачествена първоначална подготовка на педагогическите специалисти, са създадени условия за тяхната последваща квалификация и кариерно израстване. Дейностите са с фокус към прилагане на компетентностния модел и на иновативни методи на обучение. Необходими са още системни усилия за осъществяване на преход от преподаване на знания към усвояване на ключови компетентности¹⁶.

Подходът, базиран на компетенциите, предполага при разработване на учебните планове и програми в университетите да се цели постигането на ясен набор от знания, умения и нагласи, които да позволяват успешно включване на завършилите в професионална дейност.

След влизането в сила на Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) през 2016 година се постигна обвързаност при разработването и прилагането на националните образователни политики. ЗПУО осигури нормативни предпоставки за цялостно изпълнение на политиките. Беше постигната съгласуваност на целите, заложи в ЗПУО и в стратегическите документи, със социалните и икономическите цели на държавната политика.

С приетата Национална стратегия за развитие на педагогическите кадри в България за периода 2014–2020 г. се предлага модел на цялостен подход и политики за подобряване на качеството на образованието в страната. Тя представя насоките за действия на национално ниво за постигане на целите на Европейската комисия, залегнали в Стратегия „Европа 2020“, и е съобразена със следните принципи: принцип на партньорство, принцип на координация, принцип на децентрализация и принцип на законосъобразност.

В съответствие с в България са актуализирани държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“.

През 2016 г с ПМС № 289 от 07.11.2016 г. е приета НАРЕДБА за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация "учител" (Обн. ДВ. бр.89 от 11

¹⁴ СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО, ОБУЧЕНИЕТО И УЧЕНЕТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (2021 - 2030),с.5

https://www.navet.government.bg/bg/media/strategicheskaramka_obrobuuchene_110321-1.pdf

¹⁵ ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот (текст от значение за ЕИП) (2018/С 189/01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=GA)

¹⁶ Препоръка на Съвета относно ключовите компетентности за учене през целия живот (2018) се определят осем ключови компетентности: езикова грамотност; многоезикова компетентност; математическа компетентност и компетентност в областта на точните науки, технологиите и инженерството; цифрова компетентност; личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за придобиване на умения за учене; гражданска компетентност; предприемаческа компетентност; компетентност за културна осведоменост и изява. [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))

ноември 2016 г., изм. и доп. ДВ. бр.105 от 18 декември 2018 г., изм. и доп. ДВ. бр.10 от 5 февруари 2021 г.).

В съответствие с тази наредба се осъвременяват учебните планове и програми на висшите училища с цел въвеждането на компетентностния подход в обучението на студентите в педагогическите специалности. Въведени са учебни дисциплини като „Компетентностен подход и иновации в образованието“, „Приобщаващо образование“, „Информационни и комуникационни технологии в обучението и работа в дигитална среда“ и др.

С приетите национални програми „Повишаване компетентностите на преподавателите от държавните висши училища, подготвящи бъдещи учители“ и „Дигитална квалификация“ се прилагат мерки за повишаване компетентностите на преподавателите от държавните висши училища, подготвящи бъдещи учители, които са насочени към насърчаване на екипната работа между преподавателите в педагогическите специалности, създаване на междууниверситетски центрове и на мрежи за споделяне на личен опит и успешни практики.

От съществено значение за формиране на социално-педагогическите компетентности на бъдещите педагози е и заложената в учебните планове педагогическа практика (хоспитиране, текуща и стажантска). В процеса на практическо обучение студентите натрупват знания, умения и компетенции учебната документация в предучилищното и училищно образование; за педагогическото общуване, за взаимодействието с децата и другите учители; формират умения да наблюдават и анализират работата на учителя-наставник; самостоятелно осъществяват социално-педагогическа работа с децата; планират дейности за социално възпитание и социализация на подрастващите и др. За развитие и поддържане на познавателната мотивация е важно децата да се поставят в проблемни ситуации, да им се дават възможности за правене на предположения, да експериментират и самостоятелно да откриват свойствата и закономерностите на изучаваните предмети и явления (Велева, 2013:107).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Социално-педагогическата компетентност на бъдещите учители е съставна част на общата професионална компетентност на учителите и представлява съвкупност от следните компоненти: мотивационен, технологичен, организационен и контролно- оценъчен. Тази компетентност подпомага учителите при създаване на благоприятни условия за социализацията на подрастващото поколение, отчитайки неблагоприятните влияния на околната среда.

Методите на възпитание в образователните институции и тези, прилагани в рамките на семейното възпитание, се отличават по своите количествени характеристики и по своето съдържание, както и по ефективността на въздействието (Stoyanova,2020:27).

Привличането на родителите, като партньори и активни участници в дейностите, свързани с учебно-възпитателния процес е един доста труден и не особено увенчаващ се с успех процес, което от своя страна също е свързано с изграждане на социално-педагогическа компетентност у студентите (Георгиев, 2020:92). Също така е в основата на позитивното социално взаимодействие между основните субекти на образователно-възпитателния процес за постигане на целите на образование и възпитание.

Професионалната компетентност на бъдещите учители се формира чрез средствата на образователната среда, дейностите на самия ученик и взаимодействието му с другите субекти. Всички дейности в процеса на обучение на бъдещите учители допринасят за личностното им развитие, социална активност и отговорност и за формирането на мотивационно-ориентирания компонент на социално-педагогическата компетентност.

REFERENCES

- Anatolyevna, O. (2011). Professionalnaya kompetentnosty uchitelya nachalnykh klassov. (**Оригинално заглавие:** Анатољевна, О. 2011. Профессионална компетентност учителя начальных классов.) URL:<https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2011/09/06/professionalnaya-kompetentnost-uchitelya-nachalnykh> (Accessed on 10.08.2024)
- Barbolin A.A., Kulikova L.G., Tyrina M.P. 2022. RAZRABOTKA MODELI SOTSIALNO-PEDAGOGICHESKOY KOMPETENTNOSTI BUDUSHTEGO PEDAGOGA // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. № 1 (**Оригинално заглавие:** Барболин А.А., Куликова Л.Г., Тырина М.П. 2022. РАЗРАБОТКА МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА // Современные проблемы науки и образования. № 1.) URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31428> (Accessed on 18.08.2024).
- Boritko N. M. 2007. Professionalno-pedagogicheskaya kompetentnosty pedagoga. // Internet-zhurnal "Eydos". 30 septemvri. (**Оригинално заглавие:** Борытко Н. М. 2007. Профессионально-педагогическая компетентность педагога. // Интернет-журнал "Эйдос". - 2007. - 30 сентября. <https://sites.google.com/site/kniznaapolkavmk>) (Accessed on 11.08.2024)
- Veleva, A. 2013. - Nasoki za formirane na obshtapsihologicheska gotovnost za uchilishte. Ruse. Pedagogicheski novosti. Br.1 (**Оригинално заглавие:** Велева, А. 2013. - Насоки за формиране на обща психологическа готовност за училище. Русе. Педагогически новости. Бр.1).
- Georgiev, Georgi. 2020. Etichni aspekti na profesionalizma pri rabota s roditeli na detsa sas SOP - Pedagogicheski novosti, 9(1), s.92-101. (**Оригинално заглавие:** Георгиев, Георги. 2020. Етични аспекти на професионализма при работа с родители на деца със СОП - Педагогически новости, 9(1), с.92-101).
- Zdravkova, Boryana. 2014. Osnovni kompetentnosti v sotsialno-pedagogicheskata praktika - Pedagogika, godina LXXXVI, kn. 1, s. 41-47. (**Оригинално заглавие:** Здравкова, Боряна. 2014. Основни компетентности в социално-педагогическата практика - Педагогика, година LXXXVI, кн. 1, с. 41-47).
- Kolesnikova I.A. 2005 g. Pedagogicheskaya praksilogia: ucheb. posobie dlya studentov vysshikh ped. uchebnykh zavedeniy / I.A.Kolesnikova, E.V. Titova. M. Izdatel'skiy tsentr «Akademia». (**Оригинално заглавие:** Колесникова И.А. 2005 г. Педагогическая праксиология: учеб. пособие для студентов высших пед. учебных заведений / И.А.Колесникова, Е.В. Титова. М. Издательский центр «Академия»).
- Kuzmina N.V. 1990. Professionalizm lichnosti prepodavatelya i мастера proizvodstvennogo obucheniya. Moskva. (**Оригинално заглавие:** Кузьмина Н.В. 1990. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва).
- STRATEGICHESKA RAMKA ZA RAZVITIE NA OBRAZOVANIETO, OBUCHENIETO I UCHENETO V REPUBLIKA BULGARIA (2021 - 2030),s.5 (**Оригинално заглавие:** СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО, ОБУЧЕНИЕТО И УЧЕНИЕТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (2021 - 2030),с.5) URL: https://www.navet.government.bg/bg/media/strategicheskaramka_obrobuuchene_110321-1.pdf
- Tomova, E. 2022. Formirane na lichnostna i sotsialnacompetentnost u detsa v nachalnoto uchilishte. Pedagogicheskinovosti. Br.1. Ruse: Izdatelstvo na Rusenski universitet. (**Оригинално заглавие:** Томова, Е. 2022. Формиране на личностна и социална компетентност у деца в началното училище. Педагогически новости. Бр.1. Русе: Издателство на Русенски университет).
- Chagina, N. 2008. FORMIROVANIE SOTSIALNO-PEDAGOGICHESKOY KOMPETENTNOSTI VOZHATOGO DETSKOGO OZDOROVITELYNOGO LAGERYa. AVTOREFERAT dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata pedagogicheskikh nauk: 10. (**Оригинално заглавие:** Чагина, Н. 2008. ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-

ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ВОЖАТОГО ДЕТСКОГО
ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ЛАГЕРЯ. АВТОРЕФЕРАТ диссертации на соискание ученой
степени кандидата педагогических наук: 10).
URL:<https://www.urao.ru/data/FILEARCHIVE/chagina.pdf> (Accessed on 09.08.2024)

Psihologo-pedagogicheskie problemy sovremennogo sotsiuma: kollektivnaya monografia /
pod red. E. A. Levanovoy i A. V. Mudrika. 2018. Moskva: MPGU. (*Оригинально заглавие:*
Психолого-педагогические проблемы современного социума: коллективная монография / под
ред. Е. А. Левановой и А. В. Мудрика. 2018. Москва: МПГУ).

Stoyanova, D. 2020. Functional Characteristics of the Institutional Educational Environment
in the Formation of Intercultural Competence in Adolescents. In: PROCEEDINGS OF
UNIVERSITY OF RUSE - 2020, volume 59, book 6.2